राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020 के अनुसार
स्नातकोत्तर (संस्कृत) योजना एवं पाठ्यक्रम
प्रथम-द्वितीय-समसत्र(2026-27)
(प्रभावी जुलाई 2026-27 से)
M.A.(Sanskrit) 1st& 2nd Semester

भारतीय संस्कृति एवं भाषा विभाग
चौधरी बंसी लाल विश्वविद्यालय
भिवानी - 127021

विषय-सूची

1. विभागस्य परिचयः
2. अधिगम-परिणाम-आधारित पाठ्यक्रम-रूपरेखा
2.1 कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि
2.2 कार्यक्रम-परिणामाः (POs)
2.3 कार्यक्रम-विशिष्ट-परिणामाः (PSOs)

1. विभागस्य परिचयः

भारतीया संस्कृतिः एवं भाषाविभागः २०२५ तमे वर्षे औपचारिकरूपेण स्थापितः। अयं विभागः चौधरी बंसीलाल विश्वविद्यालयस्य (CBLU) भिवानी-नगरस्थे प्राचीन-परिसरे स्थितः अस्ति। अयं संस्कृते द्विवर्षीयः पूर्णकालिकः स्नातकोत्तर-कार्यक्रमः अत्यन्तं प्रतिष्ठितः अस्ति।

अयं पाठ्यक्रमः अध्यापन, अनुसंधान तथा संस्कृतस्य उन्नत-अध्ययनार्थं दृढं शैक्षणिक-आधारं प्रदाति। अयं कार्यक्रमः शिक्षाक्षेत्रे प्रवृत्तानां छात्राणां आवश्यकताः पूरयति तथा तान् उच्च-अनुसंधान एवं अध्यापन-क्षेत्रेषु सक्षमं करोति। अस्य कार्यक्रमस्य पूर्व-छात्राः देशस्य विविधेषु प्रतिष्ठित-संस्थासु उच्च-शिक्षां अधीयन्ते।

2. अधिगम-परिणाम-आधारित पाठ्यक्रम-रूपरेखा

विकल्प-आधारित-क्रेडिट-प्रणाली (CBCS) अधुना अधिगम-परिणाम-आधारित-पाठ्यक्रम-रूपरेखायां (LOCF) विकसिताभवत्। एषा प्रणाली छात्रेभ्यः मूल-पत्राणि, ऐच्छिक/लघु-पत्राणि तथा कौशल-आधारित-पत्राणि इत्येतेषां मध्ये चयनस्य अवसरं ददाति।

अस्यां प्रणाल्यां मूल्याङ्कनं ग्रेड-प्रणाल्या क्रियते, या परम्परागत-अङ्क-प्रणाल्याः अपेक्षया अधिकं प्रभावी मन्यते। एषा प्रणाली मूल्याङ्कने एकरूपतां सुनिश्चित्य, छात्राणां समग्र-प्रदर्शनस्य आधारेण संचयी-ग्रेड-बिन्दु-माध्यम (CGPA) गणनां सुलभं करोति।

एवं प्रकारेण एषा एकरूपता छात्राणां उच्च-शिक्षा-संस्थासु गमनागमनं सुलभं करोति तथा नियोजकानां कृते अपि अभ्यर्थिनां शैक्षणिक-प्रदर्शनस्य सम्यक् मूल्याङ्कनं सुलभं भवति।

2.1 कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि

- संस्कृते संवाद-कौशलस्य विकासः कर्तुम्।
- साहित्य-अध्ययनस्य साधनानि परिचाय्य, विविध-साहित्य-रूपाणां व्याख्यान-समालोचन-क्षमतां वर्धयितुम्।
- व्यावसायिक-कौशलानां संवर्धनेन छात्रान् रोजगार-योग्यान् कर्तुम्।
- सुव्यवस्थित-पाठ्यक्रमेण तथा विश्वविद्यालय-समुदाय-सहकार्येण वैश्विक-दृष्टिकोणस्य विकासः कर्तुम्।
- प्रौद्योगिक्याः संस्कृत-अध्ययनेन सह समन्वयं प्रोत्साहितुम्।

Table of Contents

1. About the Department
2. Learning Outcomes based Curriculum Framework
   - 2.1 Objectives of the Programme
   - 2.2 Programme Outcomes (POs)
   - 2.3 Programme Specific Outcomes (PSOs)

1. About the Department

The Department "भारतीय संस्कृति एवं भाषा विभाग" was formally set up in the year 2025. This Department located in the premises of Old Campus, CBLU, Bhiwani. This is the most exalted two-year full time post-graduate programme in Sanskrit. The course provides an extreme and rigorous base for teaching, research and allied Sanskrit study. The course serves the needs of academics and prepares students for research and teaching. The alumni of this course are studying for higher education in various institutes of the country.

2. Learning Outcomes Based Curriculum Framework:

The Choice Based Credit Scheme (CBCS) has evolved into learning outcomes based curriculum framework and provides an opportunity for the students to choose courses from the prescribed courses comprising core, elective/minor or skill-based courses. The courses can be evaluated following the grading system, which is considered to be better than the conventional marks system. Grading system provides uniformity in the evaluation and computation of the Cumulative Grade Point Average (CGPA) based on student's performance in examinations which enables the student to move across institutions of higher learning. The uniformity in evaluation system also enables the potential employers in assessing the performance of the candidates.

2.1 Objectives of the Programme

- To train students in communication skills in Sanskrit
- To introduce students to the tools of literary scholarship and sharpen their critical ability to interpret and evaluate all forms of literary representations and expressions.
- To prepare students for employability by honing their professional competencies.
- To strengthen a global worldview through a well-structured curriculum and university/community partnership.
- To promote increased interface between technology and Sanskrit studies.

2.2 कार्यक्रम-परिणामाः (POs)

PO1 — ज्ञानम्

मानविकी-भाषा-विषयेषु (हिन्दी, पंजाबी, संस्कृत, आङ्ग्लभाषा) मुख्य-अध्ययन-क्षेत्राणां विषये विस्तृतज्ञानं बोधं च प्रदाय छात्राणां बौद्धिक-विकासं वर्धयितुम् तथा तेषां व्यक्तिगत-व्यावसायिक-सामाजिक-जीवने तस्य प्रयोगे समर्थान् कर्तुम्।

PO2 — विशेषज्ञता तथा व्यवसाययोग्यता

संवाद-कौशलं, सौम्य-कौशलानि तथा भाषिक-प्रवीणता विकसित्य छात्रान् स्व-स्व-व्यवसाये सफलान् कर्तुम्।

PO3 — अन्तरविषयक-दृष्टिः

मानविकी-भाषा-विषयातिरिक्तेषु अध्ययन-क्षेत्रेषु तत्त्वानां सिद्धान्तानां च सामान्यबोधं दातुम्।

PO4 — अनुप्रयोग-विकासः

भारतीय-पाश्चात्य-सौन्दर्यशास्त्रस्य तथा अनुवादित-साहित्यकृतिनां परिचयेन छात्रान् विभिन्न-साहित्य-विधीनां समालोचनात्मक-विश्लेषणे समर्थान् कर्तुम्, तथा तान् ऐतिहासिक-आन्दोलनानां, साहित्यालोचनायाः सिद्धान्तानां च व्यापक-परिप्रेक्ष्ये स्थापयितुम्।

PO5 — समालोचनात्मक-चिन्तनम्

आङ्ग्ल, पंजाबी, संस्कृत तथा हिन्दी-साहित्यानां विश्लेषणे समालोचनात्मक-कौशलं विकसितुम्, यत्र जाति, वर्ण, वर्ग, लिङ्ग, वैकल्पिक-यौनता, बहिष्कारः, प्रतिनिधित्वम्, पर्यावरणं, पारिस्थितिकी, बहुसांस्कृतिकता, उपनिवेशोत्तरवादः, उत्तर-मानववादः, प्रव्रजनम् इत्यादयः विषयाः सन्ति।

PO6 — सूचना-प्रौद्योगिकी-कौशलं तथा अनुसंधान-नीतिः

अनुसंधान-पद्धतेः मूलतत्त्वानि, अनुसंधान-नीतिः, संगणक-प्रयोगः तथा ICT-समर्थ-अध्ययन-पद्धतयः छात्रेभ्यः अवगमयितुम्।

PO7 — समस्या-समाधान-कौशलम्

नवोन्मेषात्मक-प्रक्रियासु छात्रान् प्रशिक्षयितुं, येन ते साहित्य-राजनीति-समाजयोः अन्तःसम्बन्धान् अवगन्तुं शक्नुवन्ति।

PO8 — नीतिः तथा नेतृत्वम्

नैतिक-मूल्यानां आचरणे छात्राणां क्षमतां वर्धयित्वा तान् व्यक्तिगत-व्यावसायिक-सामाजिक-जीवने नेतृत्व-कर्तृत्वे समर्थान् कर्तुम्।

2.2 Programme Outcomes (POs)

PO1	*Knowledge:* Prepare students academically by imparting a detailed knowledge and understanding of selected fields of study in the core disciplines of Humanities and languages (Hindi, Punjabi, Sanskrit and English) in order to promote their cognitive growth and enable them apply this knowledge in their personal, professional and social life.
PO2	*Specialization and Employability:* Enhance communication skills, soft skills and linguistic proficiency to make them successful in the career they opt.
PO3	*Orientation towards Inter-disciplinarily:* Demonstrate a general understanding of the concepts and principles of selected areas of study outside core disciplines of humanities and languages.
PO4	*Application Development:* Students shall be introduced to Indian and western aesthetics and works in translation to enable them to critically analyse all literary genres by applying theoretical concepts derived from various disciplines while situating them in the broader frameworks of historical movements, literary criticism and theory.
PO5	*Critical Thinking:* Develop critical skills to analyses literatures in English, Punjabi, Sanskrit and Hindi with focus on issues relating to ethnic groups, race, class, gender and alternative sexualities, exclusion, representation, environment and ecological issues and trends like multiculturalism, post colonialism, post-humanism, migration etc.
PO6	*IT-based Skills and Research Ethics:* Introduce students to basics of research methodology, research ethics, computer application and ICT- enabled learning practices.
PO7	*Problem Solving:* Train the students for innovative practices which will help them understand the underlying connection between literature, politics and society.
PO8	*Ethics and Leadership:* Enhance their ability to embrace and practice moral and ethical values so as to enable them to take leadership roles in their personal, professional and social life.

2.3 Programme Specific Outcomes (PSOs)

After Completing the post Graduate Programme, a learner will be able to:

PSO1	**भारतीयसंस्कृते आध्यात्मिक-सार्वकालिक-वैज्ञानिकेभ्यः च आयामेभ्यः छात्राणां परिचयसम्पादनं भारतीयदर्शनस्य समृद्धज्ञानपरम्परायाः ज्ञानसम्पादनम् च** भारतीय संस्कृति के आध्यात्मिक , सार्वकालिक और वैज्ञानिक आयामों से विद्यार्थियों का परिचय होगा। भारतीयदर्शन की समृद्धज्ञान परम्परा का ज्ञान होगा।
PSO2	**संस्कृतमाध्यमेन प्राचीनतम-शास्त्रीय ज्ञानात् आरभ्य आधुनिक-साहित्यिक-अवधारणापर्यन्तम् उन्नतस्तरीयं विमर्शात्मकं ज्ञानं भविष्यति** संस्कृत माध्यम के द्वारा प्राचीनतम - शास्त्रीय ज्ञान से लेकर आधुनिक साहित्यिक अवधारणाओं तक का उन्नत स्तरीय एवं विमर्शात्मक ज्ञान होगा।
PSO3	**संस्कृतसाहित्ये विद्यमानेषु वैज्ञानिक-साहित्यिक-सामाजिक-विषयेषु च उच्चस्तरीय - अनुसन्धानार्थं छात्राणां पूर्णरूपेण सिद्धता सम्पादनं भविष्यति।** संस्कृत साहित्य में विद्यमान वैज्ञानिक , साहित्यिक और सामाजिक विषयों पर उच्चस्तरीय अनुसन्धान के लिए विद्यार्थियों की पूर्णरूप से सिद्धता होगी।
PSO4	**संकायस्य अन्यैः विभागैः सह एवं संस्कृतस्य विभिन्नैः संस्थाभिः सह अन्तःसंस्थात्मकं स्वस्थसंवादस्य परम्परायाः विकासो भविष्यति।** संकाय के अन्य विभागों एवं संस्कृत की विभिन्न संस्थाओं के साथ अन्तर-संस्थात्मक स्वस्थ संवाद की परम्परा विकसित होगी।
PSO5	**पूर्णवैज्ञानिकभाषा संस्कृतस्य आधुनिककाले उपादेयता संस्कृते उद्योगाय च विविधावसराणाम् अवबोधो भविष्यति।** पूर्ण वैज्ञानिक भाषा संस्कृत की आधुनिककाल में उपादेयता और संस्कृत में रोजगार के विविध अवसरों से अवगत होंगे।

M.A. Sanskrit Programme: Course–PO Mapping (Semester I & II)

Semester-I: Course–Programme Outcomes (POs) Mapping
प्रथम-समसत्रम् : पाठ्यपत्र-कार्यक्रम-परिणाम-संगति-सारिणी

पाठ्यशीर्षक	PO1 ज्ञानम्	PO2 विशेषज्ञता/व्यवसाययोग्यता	PO3 अन्तरविषयक-दृष्टिः	PO4 अनुप्रयोग-विकासः	PO5 समालोचनात्मक-चिन्तनम्	PO6 सूचना-प्रौद्योगिकी-कौशलं/अनुसंधान-नीतिः	PO7 समस्या-समाधान-कौशलम्	PO8 नीतिः/नेतृत्वम्
वैदिकवाङ्मयम्-1	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐	✔
व्याकरणम्-1	✔	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐
दर्शनम्-1	◐	◐	✔	✔	✔	◐	◐	◐
संस्कृत-साहित्यम्-1	◐	◐	◐	✔	✔	◐	◐	◐
वैदिकसंस्कृतसाहित्येतिहासः	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐
लौकिकसंस्कृतसाहित्येतिहासः	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐
संस्कृतभाषादक्षता-1	✔	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐

Semester-II: Paper–Programme Outcomes (POs) Mapping
द्वितीय-समसत्रम् : पाठ्यपत्र-कार्यक्रम-परिणाम-संगति-सारिणी

वैदिकवाङ्मयम्-2	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐	✔
व्याकरणम्-2	✔	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐
दर्शनम्-2	◐	◐	✔	✔	✔	◐	◐	✔
संस्कृत-साहित्यम्-2	✔	◐	◐	✔	✔	◐	◐	◐
व्याकरणशास्त्रेतिहासः	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐
भारतीय-दर्शन-इतिहासः	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐
संस्कृतभाषादक्षता-2	◐	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐
भारतीय-ज्ञान-प्रणाली	✔	◐	✔	✔	◐	◐	◐	✔

Two Year Post Graduate Programme: M.A. Sanskrit

Scheme and Syllabus M.A. Sanskrit 1st& 2nd Semesters 2026-27

Courses	Nomenclatue of Course	Course Code	Credits Distribution			Total Credits	Contact Hours			Total Contact Hours	Marks				Total Marks	Page No.
											Theory		Practical			
			L	T	P		L	T	P		Internal	External	Internal	External		
SEMESTER-I																
CC-1@4 credits	वैदिकवाङ्मयम् (Vedic-Vangmayam)-1	26-SKT-101-CC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-2@4 credits	व्याकरणम् (Vyakaranam)-1	26-SKT-102-CC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-3@4 credits	दर्शनम् (Darshanam)-1	26-SKT-103-CC3	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-4@4 credits	संस्कृत-साहित्यम् (Sanskrit-Sahityam)-1	26-SKT-104-CC4	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
Any one of the following DECs Options will be given according to availability of faculty)																
DEC-1@4 credits	वैदिकसंस्कृतसाहित्येतिहासः (Vedic-Sanskrit-Sahitya-	26-SKT-105-DEC1														

These DEC papers can be opted on Moocs/Swayam if available	Itihasah)		4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
	लौकिकसंस्कृतसाहित्येतिहासः (Lokik- Sanskrit-Sahitya-Itihasah)	26-SKT-105-DEC2														
PC-1@2 credits	संस्कृतभाषादक्षता-1 (Sanskrit Language Proficiency-1)	26-SKT-106-PC1	0	0	2	2	0	0	4	4	-	-	15	35	50	
			कुल-क्रेडिट			22							कुलांकाः		550	
SEMESTER-II																
CC-5@4 credits	वैदिकवाङ्मयम् (Vedic-Vangmayam)-2	26-SKT-201-CC5	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-6@4 credits	व्याकरणम् (Vyakaranam)-2	26-SKT-202-CC6	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-7@4 credits	दर्शनम् (Darshanam)-2	26-SKT-203-CC7	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-8@4 credits	संस्कृत-साहित्यम् (Sanskrit-Sahityam)-2	26-SKT-204-CC8	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
Anyone of the following DECs Options will be given according to the availability of faculty)																

DEC-2@4 credits	व्याकरणशास्त्रेतिहासः (Vyakarana-Shastra-Itihasah)	26-SKT-205-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
These DEC papers can be opted on Moocs/Swayam if available	भारतीयदर्शनेतिहासः (Bharatiya- Darshana-Itihasah)	26-SKT-205-DEC2														
PC-2@2 credits	संस्कृतभाषादक्षता-2 (Sanskrit Language Proficiency-2)	26-SKT-206-PC2	0	0		2	0	0	4	4	-	-	15	35	50	
IKS/VAC@2 credits	भारतीय-ज्ञान-परम्परा (Indian Knowledge System)	26-SKT-207-IKS	2	0	0	2	2	0	0	2	15	35	-	-	50	
			क्रेडिट			24							कुलांकाः		600	

1. **Evaluation of Internal Assessment if internal Assessment is 30 marks**

   Internal Assessment will be based on the following components.

   i. Class Participation/Attendance — 05 Marks
   ii. Seminar/Presentation/Assignments/Quiz/Class Test etc. — 10 Marks
   iii. Mid-Term Exam — 15 Marks
   iv. Total — 30 Marks

   आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य परीक्षण-विधानम्यदि आन्तरिकमूल्याङ्कनांकाः 30

आन्तरिकमूल्याङ्कनं अधोलिखितेषु घटकेषु आधारितं भविष्यति–

i.	कक्षायां छात्राणां सहभागिता तथा उपस्थितिः	05 अङ्काः
ii.	संगोष्ठीप्रस्तुतीकरणम् / असाइनमेण्ट् / प्रश्नोत्तरी / कक्षापरीक्षा इत्यादयः	10 अङ्काः
iii.	मध्यावधिपरीक्षा	15 अङ्काः
iv.	कुलाङ्कसंख्या	30 अङ्काः

2. Evaluation of Internal Assessment if internal Assessment is 15 mark

Internal Assessment will be based on the following components.

i.	Class Participation/Attendance	04 Marks
ii.	Seminar/Presentation/Assignments/Quiz/Class Test etc.	04 Marks
iii.	Mid-Term Exam	07 Marks
iv.	Total	15 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य परीक्षण-विधानम्यदि आन्तरिकमूल्याङ्कनांकाः 15

आन्तरिकमूल्याङ्कनं अधोलिखितेषु घटकेषु आधारितं भविष्यति–

i.	कक्षायां छात्राणां सहभागिता तथा उपस्थितिः	04अङ्काः
ii.	संगोष्ठीप्रस्तुतीकरणम् / असाइनमेण्ट् / प्रश्नोत्तरी / कक्षापरीक्षा इत्यादयः	04अङ्काः
iii.	मध्यावधिपरीक्षा	07अङ्काः
iv.	कुलाङ्कसंख्या	15अङ्काः

Coursewise Content Details for M.A. Sanskrit Programme

Semester-I

CORE COURSE: 1

वैदिकवाङ्मयम्

Vedic-Vangmayam

Course Code: 26-SKT-101-CC1
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs.
Level 500-599

Total Marks:100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) –

- वेदाध्ययनपूर्वकं सत्य-असत्यान्वेषणस्य प्रवृत्तेः सम्वर्धनम् ।
- वेदेषु वर्णितानां विषयाणाम् आधुनिकतायाः सन्दर्भे अवगमनम् ।
- वेदाध्ययनमाध्यमेन भारतीय-संस्कृतेः नैतिकमूल्यानां च परिचयः ।
- निरुक्तस्य केषाञ्चित् अंशानाम् अध्ययनेन वैदिकव्युत्पत्तिविज्ञानस्यावबोधः ।
- वैदिकसाहित्ये निहितस्य भारतीयज्ञानविज्ञानस्य अध्ययनेन तस्य वैज्ञानिकतायाः ज्ञानम् ।
- शारीरिक-मानसिक-आध्यात्मिक-शुचितार्थं वेदाध्ययनस्य आवश्यकताया अवबोधः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1. ऋग्वेदस्य मौलिक्या अवधारणायाः परिचयो भविष्यति ।
2. वैदिकदेवतानां वैदिकज्ञानस्य विशेषतया सृष्टिसंरचनायाः वैदिकी सभ्यतायाः च परिचयः ।
3. निरुक्तेः व्युत्पत्ते अनुप्रयोगेण च वेदमन्त्राणां सारम् अवगन्तुं निरुक्तस्य महत्त्वं ज्ञास्यन्ति ।
4. उपनिषत्सु निहितविविधविषयाणाम् निहितस्य अधिगतज्ञानस्य च प्रयोगं करिष्यन्ति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम्- 1. ऋक्सूक्तानि – देवतापरक-सूक्तानि अग्निः (१.१), इन्द्रः (२.१२)।दर्शनपरकसूक्तानि - पुरुषः (१०.९०) नासदीयः (१०.१२९), ज्ञानम् (१०.७१)।

घटकम्- 2. यजुर्सूक्तानि - शिवसंकल्पः ३४ (१-६) , प्रजापतिः २३(१-५)। अथर्वसूक्तानि- राष्ट्राभिवर्धनम् (१ .२९), काल (१०.५३), पृथिवी (१२.१)

घटकम्- 3.निरुक्तम् (प्रथमोऽध्यायः, द्वितीयोऽध्यायः) चत्वारि पदजातानि , नाम-आख्यात-उपसर्ग-निपात-विचारः, षड्भावविकाराः, निरुक्ताध्ययनस्य प्रयोजनानि ।निर्वचनानि- आचार्य, वीर, ह्रद, गो, समुद्र, वृत्र, आदित्य, उषस्, मेघ, वाक्, उदक, नदी, अश्व, अग्नि, जातवेदस्, वैश्वानर, निघण्टु

घटकम्- 4. वैदिकस्वरव्यवस्था, वैदिकव्याख्यापद्धतिः - प्राचीना अर्वाचीना च।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।
- प्रश्नसंख्या 2- 9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.

2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

<u>**प्रश्नपत्रप्रारूपम्**</u>

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।** 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोःमन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

तृतीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोःमन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

पंचमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x8=08

सप्तमः प्रश्नः- पंचसु पदेषु त्रयाणां पदानां निर्वचनानि। 3x2=06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- चतुर्षु द्वयोः स्वर-सम्बन्धीटिप्पणी। 2x4=08

नवमः प्रश्नः - चतुर्षु द्वयोः व्याख्यापद्धतयोः टिप्पणी। 2x3=06

<u>**अनुशंसितग्रन्थाः**</u> –

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय, अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद ।
2. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
3. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार मेरठ ।
4. ईशोपनिषद् , गीताप्रैस , गोरखपुर ।
5. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तालंकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नईदिल्ली।
6. निरुक्त मीमांसा, पं. शिवनारायण शास्त्री, परिमल प्रकाशन, 1972।
7. ऋक्सूक्तमणिमाला,डॉ. ब्रज बिहारी चौबे, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, 2010 ।
8. वैदिकवाङ्गमयस्येतिहासः, आचार्य जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारती नई दिल्ली ।
9. निरुक्तशास्त्रम्, भगवद्दत्त रिसर्चस्कालर, वेद-ऋषि प्रकाशन ।
10. निरुक्तम् (कश्यपप्रजापतिकृत निघण्टुभाष्य तथा दुर्गाचार्यकृत निरुक्तविवृत्ति सहित), मुकुन्द झा बख्शी,चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी।
11. ईशोपनिषद्, आचार्य शिवप्रसाद द्विवेदी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, दिल्ली ।

Semester-I

CORE COURSE: 2

व्याकरणम् (Vyakaranam)

Course Code:26-SKT-102-CC2 — Total Marks:100

Total Credits:04 — Internal Assessment: 30

Time:3 Hrs.

Level 500-599 — Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- संस्कृतव्याकरणस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानम् ।
- पाणिनीय-व्याकरणस्य परिचयसम्पादनम् ।
- अभिव्यक्तेः साधनभूतायाः भाषायाः व्याकरणबोधेन सह भाषागतचतुर्विधकौशलेषु नैपुण्यम् ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

1. व्याकरणाध्ययनेन संज्ञासूत्राणां-अव्ययपदानां स्त्रीप्रत्ययानांच ज्ञानम् ।
2. पदानां सन्धिकरणे सन्धिविच्छेदे च निपुणता सन्धिप्रकरणस्थानां सन्धिसूत्राणां च ज्ञानम् ।
3. अजन्तपदानां व्युत्पत्तिप्रक्रियायाः बोधः।
4. हलन्तपदानां व्युत्पत्तिप्रक्रियायाः बोधः।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटक– 1 **लघुसिद्धान्तकौमुदी**संज्ञाप्रकरणम्, अव्ययप्रकरणम्, स्त्रीप्रत्ययप्रकरणञ्च ।

घटक– 2 **लघुसिद्धान्तकौमुदी** सन्धिप्रकरणम्– अच्सन्धिः, हल्सन्धिः विसर्गसन्धिश्च ।

घटक– 3 लघुसिद्धान्तकौमुदी–

अजन्तसुबन्तम्–

पु. – राम, सर्व, विश्वपा, हरि, सखि, सुधी, शम्भु, क्रोष्टृ, गौ, रै

स्त्री. – रमा, सर्वा, मति,स्त्री, धेनु, मातृ

नपु. – ज्ञान, वारि, सुधी, मधु

घटक– 4 लघुसिद्धान्तकौमुदी–

हलन्तसुबन्तम्–

पु. – लिह्, विश्वाह्, तत्, किम्, इदम्, राजन्, पथिन्, युष्मद्, अस्मद्

स्त्री. – तत्, किम्, इदम्

नपु. – तत्, किम्, इदम्

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)** प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् । प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।
- प्रश्नसंख्या 2- 9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -
अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत्। अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषुसप्त **प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।** 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - प्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या। 2x4=8

तृतीयः प्रश्नः -प्रदत्तेषु पंचपदेषु द्वयोः सिद्धिः कार्या। 2x3=6

(क) द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नःप्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या। 2x4=8

पंचमः प्रश्नःप्रदत्तेषु पंचपदेषु द्वयोः सिद्धिः कार्या। 2x3=6

(ख) तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- प्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या । 2x4=8

सप्तमः प्रश्नः- प्रदत्तेषु पंचपदेषु द्वयोः सिद्धिः कार्या। 2x3=6

(ग) चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- प्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या । 2x4=8

नवमः प्रश्नः- प्रदत्तेषु पंचपदेषु द्वयोः सिद्धिः कार्या। 2x3=6

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री, भैमीप्रकाशन, दिल्ली ।
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी, श्री विश्वनाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, 2002 ।
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी ('बालमनोरमा' ' सुधा' टीका संवलिता) पण्डित सदाशिवशास्त्री, चौखम्बा संस्कृतसीरीज़ आफिस, वाराणसी 2001 ।
5. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-गोविन्दाचार्य, चौखम्बा प्रकाशन, 2010 ।

Semester-I

CORE COURSE: 3

दर्शनम्-1 (Darshanam-1)

Course Code: 26-SKT-103-CC3
Total Credits:04
Time:3 Hrs.
Level 500-599

Total Marks:100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः ।
- सांख्य-योगदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1. प्रकृति-जीव-ईश्वर-सृष्टि-असत्कार्यवाद-इत्यादिविषयेषु चिन्तनस्य आरम्भो भविष्यति ।
2. सृष्टिसंरचनायाः विकासस्य च अद्भुतप्रक्रियायाः बोधो भविष्यति।
3. समाधेः स्वरूपस्य ज्ञानम् ।
4. योगस्य साधनानां बोधः ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् -1. सांख्यकारिका, तत्त्वकौमुद्यानुसारेण, 1-36 कारिकाः।

घटकम् -2. सांख्यकारिका, तत्त्वकौमुद्यानुसारेण37-72 कारिकाः ।

घटकम् -3. योगसूत्रम् - समाधिपादः ।

घटकम् -4. योगसूत्रम् - साधनपादः ।

निर्देशाः -

(क) प्रश्नपत्रे **नव (09)** प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।

(ख) प्रश्नसंख्या **2-9** पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिता: प्रश्ना:संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।

(ग) **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks.

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नःयथानिर्दिष्टग्रन्थात् तिसृषु कारिकासु द्वयोः कारिकयोः व्याख्या। 2x4=08

तृतीयः प्रश्नःद्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नःयथानिर्दिष्टग्रन्थात् तिसृषु कारिकासु द्वयोः कारिकयोः व्याख्या। 2x4=08

पंचमः प्रश्नः द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्न यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=08

सप्तमः प्रश्नः द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नःयथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=08

नवमः प्रश्नःद्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. सांख्यकारिका , गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, 2016।
2. सांख्यकारिका ,आचार्य जगन्नाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, दिल्ली, 2014।
3. सांख्यतत्त्वकौमुदी, पण्डित हरिरामशुक्ल, चौखम्बा प्रकाशन, 2011।
4. सांख्यकारिका, पण्डित श्रीज्वालाप्रसाद गौड़, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
5. Samkhyakarika with Gaudapadabhasya: Ed. by Dr. T.G. Mainkar,चौखम्बाप्रकाशन दिल्ली।
6. सांख्यतत्त्वकौमुदी, आङ्गलानुवाद - महामहोपाध्याय गंगानाथ झा, चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन, 2004।
7. योगदर्शनम्, सत्यपति परिव्राजक, वानप्रस्थ साधक आश्रम, रोजड, गुजरात।
8. योगदर्शनम्, व्याख्याकार - आचार्य उदयवीर शास्त्री, आर्ष साहित्य भवन, 2015।
9. योगसूत्रभाष्यम्, व्याख्याकार – स्वामी सच्चिदानन्द सरस्वती, सम्पादक – डॉ. वेदव्रत आलोक, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी।

Semester-I

CORE COURSE: 4

संस्कृत-साहित्यम् (Sanskrit-Sahityam)

Course Code:26-SKT-104-CC4 | Total Marks:100
Total Credits:04 | Internal Assessment: 30
Time: 3 Hrs. | Theory: 70
Level 500-599

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- समृद्धसंस्कृतसाहित्यस्य काव्यपरम्परायाः दर्शनम् ।
- साहित्यानुसारं सामाजिकी चेतनायाः पुनः स्थापनम् ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययनस्य प्रवृत्तेः विकासः ।
- साहित्यस्य पद्यविधायाः ज्ञानम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)–

1 कालिदासस्य योगदानं तस्य लेखनकलायाश्च परिचयो भविष्यति ।
2 कालिदासस्य योगदानं तस्य लेखनकलायाश्च परिचयो भविष्यति ।
3 सम्बन्धितासु रचनासु व्यक्तस्य सामाजिक-राजनैतिक-सांस्कृतिकमूल्यानां च ज्ञानं भविष्यति।
4 संस्कृतस्य नाट्यविधायाः नाट्यशास्त्रीयं स्वरूपं ज्ञास्यन्ति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् -1. रघुवंशम् - प्रथमो सर्गः, 1-50 श्लोकाः ।
घटकम् -2. रघुवंशम् – प्रथमो सर्गः, 51-95 श्लोकाः ।
घटकम् -3. किरातार्जुनीयम् (प्रथमो सर्गः) ।
घटकम् -4. भरत-नाट्यशास्त्रम् (द्वितीयोऽध्यायः, षष्ठोऽध्यायः)।

निर्देशाः

- प्रश्नपत्रे **नव (09)** प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या **2-9** प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।** 7x2 = 14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

तृतीयः प्रश्नः- द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

पंचमः प्रश्नः-द्वाभ्यांएकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

सप्तमः प्रश्नः- द्वाभ्यांएकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थाद्द्वयोः विषययोः टिप्पणीलेखनम्। 2x7= 14

अथवा

नवमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थाद्द्वयोः विषययोः टिप्पणीलेखनम्।

अनुशंसितग्रन्थाः –

1. रघुवंशम् , डा॰ कृष्णमणि त्रिपाठी , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।
2. रघुवंशम् ,पं॰ ज्वालाप्रसादमिश्र, श्रीवेङ्कटेश्वर प्रैस, बंबई ।
3. रघुवंशम्, मल्लीनाथसंजीविनीसमेतम्, काशीनाथ पाण्डुरङ परब ,निर्णयसागर प्रैस, मुम्बई।
4. किरातार्जुनीयम् , एम.एम.मल्लिनाथसूरि, बद्रीनारायणमिश्रः ,चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
5. किरातार्जुनीयम् (प्रथमसर्गः), डॉ. बाबूराम पाण्डेय एवं आचार्य प्रेमकृष्ण शास्त्री , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी।
6. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. सत्यप्रकाश शर्मा ,चौखम्बा प्रकाशनम् ,वाराणसी ।
7. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. पारसनाथ द्विवेदी , विनोद पुस्तक मन्दिर , आगरा ।
8. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. ब्रजमोहन चतुर्वेदी , आर्य बुक डिपो , नई दिल्ली ।
9. नाट्यशास्त्रम् ,व्याख्याकार : भोलानाथ व्यास ।

Semester-I

Discipline Elective Courses DEC- प्रथमः विकल्पः

वैदिकसंस्कृतसाहित्येतिहासः (Vedic-Sanskrit-Sahitya-Itihasah)

Course Code:26-SKT-105-DEC1	Total Marks: 100
Total Credits:04	Internal Assessment: 30
Time:3 Hrs.	Theory: 70
Level 500-599	

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- वेदाध्ययनपूर्वकं सत्य-असत्यान्वेषणस्य प्रवृत्तेः सम्वर्धनम् ।
- वेदेषु वर्णितानां विषयाणाम् आधुनिकतायाः सन्दर्भे अवगमनम् ।
- वेदाध्ययनमाध्यमेन भारतीय-संस्कृतेः नैतिकमूल्यानां च परिचयः ।
- वैदिकसंहितानां ब्राह्मणानाम् आरण्यकानाम् उपनिषदां वेदाङ्गानां च ज्ञानम् ।
- वैदिकसाहित्यस्य क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1 वैदिकसंहितानां सामान्यपरिचयो भविष्यति ।
2 ब्राह्मण-आरण्यकाणां सामान्यपरिचयो भविष्यति ।
3 प्रमुखाणाम् एकादशोपनिषदां सामान्यपरिचयो भविष्यति ।
4 षड्वेदाङ्गानां सामान्यपरिचयो भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् - 1. संहितानां सामान्यपरिचयः – शाखा-उपलब्ध-अनुपलब्ध-रचनाकालपरिचय, वर्ण्यविषयः।

घटकम् - 2. ब्राह्मणारण्यकाणां सामान्यपरिचयः – शाखा-उपलब्ध-अनुपलब्ध-रचनाकालपरिचय, वर्ण्यविषयः।

घटकम् - 3. उपनिषदां सामान्यपरिचयः– शाखा-उपलब्ध-अनुपलब्ध-रचनाकालपरिचय, वर्ण्यविषयः।

घटकम् - 4. वेदाङ्गानां सामान्यपरिचयः– शाखा-उपलब्ध-अनुपलब्ध-रचनाकालपरिचय, वर्ण्यविषयः।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.**
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.**
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.Each short-answer question will carry two (02) marks**

<u>**प्रश्नपत्रप्रारूपम्**</u>

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः**। 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

<u>**अनुशंसितग्रन्थाः-**</u>

1. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवनम्, वाराणसी ।
2. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, उमाशङ्करऋषिः ।
3. वैदिक साहित्य का इतिहास, डा. कर्णसिंह, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
4. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।
5. वैदिकवाङ्गमय का बृहद् इतिहास (खण्ड १-३), पण्डित भगवद्दत्त, दिल्ली ।

Semester-I

Discipline Elective Courses

लौकिकसंस्कृतसाहित्येतिहासः(Laukik-Sanskrit-Sahitya-Itihasah)- द्वितीयः विकल्पः

Course Code: 26-SKT-105-DEC2 | TotalMarks:100

TotalCredits:04 | Internal Assessment: 30

Time:3 Hrs. | Theory:70

Level 500-599

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितविषये विभिन्नकाव्यविधानाम् अध्ययनम् ।
- उपजीव्य - उपजीवकग्रन्थानाम् अवबोधः ।
- प्रमुखाणां साहित्यकाराणां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम् ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

1 लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्य क्रमबद्धम् ऐतिह्यज्ञानं भविष्यति ।

2 गद्य-कथा साहित्ययोः प्रमुखाणां कवीनां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानं भविष्यति।

3 रूपकविधायाः तस्य प्रमुखाणां कवीनां च ज्ञानं भविष्यति ।

4 विविधकाव्यविधानां यथा - खण्डकाव्यानि चम्पूकाव्यानीत्यादीनां च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् -1. महाकाव्यानि (कालिदासः, अश्वघोषः, भारविः, भट्टिः, माघः, श्रीहर्षः)

घटकम् - 2. (क) गद्यसाहित्यम्-(सुबन्धुः, बाणभट्टः, दण्डी, अम्बिकादत्तव्यासः)

(ख) कथासाहित्यम्- (पंचतंत्रम्, हितोपदेशः, वृहत्कथामञ्जरी, वेतालपंचविंशतिः, शुकसप्ततिः)

घटकम् -3.नाट्यसाहित्यम्- (भास, कालिदास, शूद्रक, विशाखदत्त, हर्षवर्धन, भट्टनारायण)

घटकम् - 4. अन्याः काव्यविधाः – खण्डकाव्यानि (गीतिकाव्यानि)- मेघदूतम्, ऋतुसंहारः, भर्तृहरि-शतकत्रयम्, **स्तोत्रकाव्यानि, चम्पूकाव्यानि** च ।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.**
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.**
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks**

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः**। 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवनम् , वाराणसी ।
2. संस्कृतकाव्यशास्त्रेतिहासः, डॉ॰ जगदीशचन्द्रमिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
3. संस्कृतसाहित्येतिहासः, पं॰ मधुसूदनप्रसाद मिश्र, चौखम्बा प्रकाशन ।
4. संस्कृत साहित्य का इतिहास,आर्थर मैक्डोनेल,अनुवादक-रामसागर त्रिपाठी,चौखम्बा प्रकाशन, दिल्ली।
5. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , उमाशङ्कर ऋषिः ।
6. संस्कृत शास्त्रों का इतिहास, पं॰ बलदेव उपाध्याय, चौखम्बा प्रकाशन, दिल्ली ।
7. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।
8. History of Sanskrit Literature - M. Krishnammachari .

Semester-I

Practicum Course:(PC1)

संस्कृतभाषादक्षता-1

((Sanskrit Language Proficiency-1)

Course Code: 26-SKT-106-PC1	Total Marks: 50
Total Credits: 02	Internal Assessment:15
Level 500-599	Practical : 35

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- सरल-मानक-संस्कृतभाषायां मनोभावानां सम्प्रेषणस्य योग्यतासम्पादनम् ।
- पदानाम् उच्चारणे शुद्धता सम्पादनम्, पठनकौशलस्य विकासश्च ।
- लेखनाभ्यासः लेखन-दोषाणां परिहारश्च ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

1. संस्कृतभाषां श्रवण-संस्कारस्य अभिवृद्धिः ।
2. सरल-मानक-संस्कृतभाषायां संभाषणयोग्यता भविष्यति।
3. संस्कृतवाक्यानाम् गद्य-पद्यादीनां वा पठनसामर्थ्यं भविष्यति ।
4. संस्कृतभाषायां लेखनं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

Note : For end term examination, each candidate will be given 30 minutes for practical performance as per the following syllabus :

घटकम् -1. वाक्यविन्यासपरिचयः, कारकाणां सपरिभाषं सभेदं विभक्तीनाञ्च व्यावहारिकज्ञानम्

राम-सीता-फल-हरि-गुरु-नदी-मातृ-अस्मद्-युष्मद्एतेषां शब्दानुसारम् अन्यशब्दानाम् च अनुवादे प्रयोगबोधः । वद्-पठ्-खेल्-लिख्-गम्-स्था-दृश्-उपविश्-हन्-दा-अस्-भू-कृ-एध्-चुर्-क्री-स्वप्-श्रु-घ्रा-स्पृश्-उत्थाप्-धातुरूपाणाम् अन्यानाम् च अनुवादे प्रयोगः।

घटकम् -2.उपपदविभक्तिव्यवहारिकपरिचय; वाच्यपरिवर्तनम्, संस्कृतभाषायां दैनिकव्यवहारप्रयोगः।

प्रायोगिकी परीक्षा-योजना –प्रायोगिकी परीक्षा संस्कृतमाध्यंमेन भविष्यति। (35) पञ्चत्रिंशद् अङ्काः निर्धारिताः सन्ति। अस्य**मूल्यांकनं बाह्यः परीक्षकः** करिष्यति।

- ❖ छात्रः प्रदत्तविषयं स्वीकृत्य प्रायोजनाकार्यं निर्मीय तस्य प्रस्तुतिं च प्रदास्यति।

अंकविभाजनम् एवंविधमस्ति।

1 प्रायोजनाकार्यं प्रस्तुतीकरणम् च 20 अङ्काः

2 मौखिकी परीक्षा 15 अङ्काः

अनुशंसितग्रन्था

1. संस्कृतशिक्षण-सरणी , आचार्य राम शास्त्री , परिमल पब्लिकेशन , दिल्ली ।
2. प्रौढरचनानुवादकौमुदी ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
3. रचनानुवादकौमुदी, डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
4. प्रौढनिबन्धसौरभम् , पं. विश्वनाथ मिश्र , हंसा प्रकाशन ,जयपुर ।
5. संस्कृतनिबन्धशतकम्, डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
6. संस्कृतव्यवहार -वाक्यावलिः डां. अमिता आर्या ।
7. प्रथमा दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।
8. द्वितीया दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।

Semester-II

CORE COURSE: 5

वैदिकवाङ्मयम्-2

Vedic-Vangmayam-2

Course Code: 26-SKT-201-CC5
Total Credits:04
Time: 3 Hrs
Level 500-599

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सत्य-असत्यान्वेषणस्य प्रवृत्तेः सम्वर्धनम् ।
- उपनिषदध्ययनमाध्यमेन भारतीय-संस्कृतेः नैतिकमूल्यानां च परिचयः ।
- उपनिषत्सु निहितस्य ज्ञानविज्ञानस्य अध्ययनेन तस्य वैज्ञानिकतायाः ज्ञानम् ।
- उपनिषदां मौलिक्याः अवधारणायाः परिचयो भविष्यति ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- छात्राः छात्राः दार्शनिकमाध्यात्मिकंचचिन्तनेसमर्थाः भविष्यति।
- कठोपिनषद्तैतिरीयोपनिषदिचविद्यमानानांदार्शनिकमाध्यात्मिकश्चतत्त्वानाम्अवबोधः।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटक – 1 कठोपिनषद्(प्रथमोऽध्यायः, प्रथमवल्ली)।

घटक – 2 कठोपिनषद्(प्रथमोऽध्यायः, द्वितीय-तृतीयवल्ली)।

घटक – 3 कठोपिनषद्(द्वितीयोऽध्यायः)।

घटक – 4 तैतिरीयोपनिषद्(शिक्षावल्ली)।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

तृतीयः प्रश्नः-द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

पंचमः प्रश्नः-द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

सप्तमः प्रश्नः-द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

नवमः प्रश्नः-द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय ,अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद ।
2. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
3. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार , मेरठ ।
4. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली।
5. कठोपनिषद्, पं॰ श्रीपाददामोदर सातवलेकर, स्वाध्याय-मण्डल, आनन्दाश्रम पारडी, सूरत ।

Semester-II

CORE COURSE: 6

व्याकरणम्-2

Vyakaranam-2

Course Code: 26-SKT-202-CC6
Total Credits:04
Time:3 Hrs
Level 500-599

Total Marks:100
Internal Assessment:30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- संस्कृतभाषायाः वैज्ञानिकता सम्पादनार्थम् ।
- संस्कृतप्रत्ययानां विशद्रूपेण ज्ञानम् ।
- शाब्दबोधः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1 भ्वादिगणस्थानां धातूनां रूपसिद्धिज्ञानं प्रकृतिप्रत्ययानां च ज्ञानम्।
2 भ्वादिगणस्थानां धातूनां रूपसिद्धिज्ञानं प्रकृतिप्रत्ययानां च ज्ञानम्।
3 अवशिष्टगणस्थानां धातूनां रूपसिद्धिज्ञानं प्रकृतिप्रत्ययानां च ज्ञानम्।
4 कृदन्तप्रत्ययानां ज्ञानं भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटक– 1 - भ्वादिगणः – भू-एध्-सर्वलकारेषुससूत्रसिद्धिः (लघुसिद्धान्तकौमुदी)

घटक – 2 - कृदन्तप्रकरणम् (लघुसिद्धान्तकौमुदी)

घटक – 3 - परस्मैपद-आत्मनेपदविधानम् (सिद्धान्तकौमुदी)

घटक - 4 - तद्धितप्रकरणेमत्वर्थीयप्रकरणम् (सिद्धान्तकौमुदी)

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गतेघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।तेसप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।**

तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।** 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

तृतीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

पंचमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

सप्तमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

नवमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

<u>अनुशंसितग्रन्थाः</u> -

- लघुसिद्धान्तकौमुदी ,व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल वनारसीदास ,दिल्ली ।
- लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।
- लघुसिद्धान्तकौमुदी, श्री विश्वनाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, 2002 ।
- लघुसिद्धान्तकौमुदी ('बालमनोरमा' ' सुधा' टीका संवलिता)पण्डित सदाशिवशास्त्री, चौखम्बा संस्कृतसीरीज़ आफिस, वाराणसी2001 ।
- लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-गोविन्दाचार्य, चौखम्बा प्रकाशन, 2010 ।

Semester-II

CORE COURSE: 7

दर्शनम्-2

Darshanam-2

Course Code: 26-SKT-203-CC7 — Total Marks: 100

Total Credits: 04 — Internal Assessment:30

Time: 3 Hrs — Theory: 70

Level 500-599

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिषु विषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः।
- न्याय-वैशेषिक-वेदान्तदर्शनानां सामान्यज्ञानं भविष्यति।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1 न्याय-वैशेषिकशास्त्रान्तर्गतानां प्रतिपादितानां पदार्थ-प्रमाण-गुणादीनाम् अवबोधः।
2 वेदान्तदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम्।
3 वेदान्तदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम्।
4 ब्रह्मसूत्रे प्रतिपादितब्रह्मतत्त्वस्य अधिगमो भविष्यति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् - 1.तर्कभाषा (पदार्थ, कारण, प्रमाण (प्रत्यक्ष, अनुमान, उपमान, शब्द), प्रामाण्यवाद, प्रमेय)

घटकम् - 2.तर्कसंग्रहः

घटकम् - 3.वेदान्तसारः – ग्रन्थारम्भतः सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिपर्यन्तम्।

घटकम् - 4.वेदान्तसारः – *स्थूलभूतानि तु पञ्चीकृतानि* आरभ्य ....ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)** प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

<u>प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः</u>

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -
अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** ।
तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

- द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु द्वयोः सन्दर्भयोः व्याख्या। 2x4=08
- तृतीयः प्रश्नः-द्वयोः एकःपरिचयात्मकःव्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

- चतुर्थःप्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु द्वयोः सन्दर्भयोः व्याख्या। 2x4=08
- पंचमः प्रश्नः-द्वयोः एकःपरिचयात्मकःव्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

- षष्ठः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु द्वयोः सन्दर्भयोः व्याख्या। 2x4=08
- सप्तमः प्रश्नः-द्वयोः एकःपरिचयात्मकःव्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x6=06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

- अष्टमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्र सप्रसंगव्याख्या। 2x7=14

अथवा

- नवमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्द्वयोः सूत्र सप्रसंगव्याख्या।

<u>अनुशंसितग्रन्थाः</u> –

1. वेदान्तसारः, गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः , वाराणसी ।
2. वेदान्तसारः, बंदरीनाथशुक्लः , चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।
3. वेदान्तसारः (नृसिंहसरस्वतीकृत विद्वन्मनोरञ्जनी टीका सहित),
4. वेदान्तसारः, डा. कृष्णकान्त त्रिपाठी , डा. किरणलता क्षत्री, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
5. तर्कसङ्ग्रहः, आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
6. तर्कसङ्ग्रहः, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
7. वेदान्तदर्शन, श्रीहरिकृष्णदास गोयन्दका, गीता प्रेस, गोरखपुर, 2009।
8. ब्रह्मसूत्र-शाङ्करभाष्यम्, स्वामी योगीन्द्रानन्द, चौखम्बा विद्याभवन वाराणसी, 2005 ।
9. ब्रह्मसूत्रभाष्यम्, शङ्कराचार्य, वाणी विलास प्रेस, श्रीरङ्गम्, 1910 ।

Semester-II

CORE COURSE: 8

संस्कृत-साहित्यम्-2

Sanskrit-Sahityam-2

Course Code: 26-SKT-204-CC8 — Total Marks: 100

Total Credits:04 — Internal Assessment:30

Time:3 Hrs. — Theory: 70

Level 500-599

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- भारतीयसूक्तीनां दिग्दर्शनम् ।
- साहित्यानुसारं सामाजिकी चेतनायाः पुनः स्थापनम् ।
- संस्कृतस्य काव्यविधायाः काव्यशास्त्रीयं स्वरूपज्ञानम्।
- समृद्धसंस्कृतसाहित्यस्य नाट्यपरम्परायाः दर्शनम् ।
- संस्कृतकाव्यजगति कवीनां योगदानं तेषां लेखनकलायाश्च परिचयः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)-

- गद्यसाहित्यस्य परिचयः,कवेरुत्कृष्टशैल्याः निदर्शनञ्च भविष्यति ।
- नाट्यसाहित्यस्य परिचयः अधिगमश्च ।
- मर्यादापुरुषोत्तमस्य आदर्शजीवनमूल्यानां अवबोधोभविष्यति ।
- नाट्ये प्रयुक्त-सूक्तीनां माध्यमेन नैतिक-शिक्षायाः आविर्भावो भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् - 1. दशरूपकम् (प्रथमप्रकाश: तृतीयप्रकाशश्च)।

घटकम् - 2. उत्तररामचरितम् (प्रथमोऽङ्कः, द्वितीयोऽङ्कः) प्रथमघटकान्तर्गतशास्त्रीयदृष्ट्या एषः अङ्कः पाठनीयः।

घटकम् - 3. उत्तररामचरितम् (तृतीयोऽङ्कः, चतुर्थोऽङ्कः)

घटकम् - 4. उत्तररामचरितम् (पंचमोऽङ्कः, षष्ठोऽङ्कः, सप्तमोऽङ्कः)

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.**
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.**
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks**

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।** 7x2 = 14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् तिसृषु कारिकासु द्वयोःव्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यांएकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

तृतीयः प्रश्नः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यांएकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यांएकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

पंचमः प्रश्नः

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यांएकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

<u>अनुशंसितग्रन्थाः</u>

1 कादम्बरी, आचार्य शेषराजशर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

2 कादम्बरी-शुकनासोपदेशः, पं॰ परमेश्वरदीन पाण्डेय, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी ।

3 उत्तररामचरिरम् , आनन्दस्वरूपः, डा. जनार्दनशास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।

4 उत्तररामचरिरम् , डा. रमाकान्त त्रिपाठी ,चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

Semester-II
Discipline Elective Courses
व्याकरणशास्त्रेतिहासः
Vyakarana-Shastra-Itihasah

Course Code: 26-SKT-205-DEC1 Total Marks:100

Total Credits: 04 Internal Assessment:30

Time: 3 Hrs Theory: 70

Level 500-599

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- व्याकरणशास्त्रस्य ऐतिहासिक-परम्परायाः ज्ञानम् ।
- प्रमुखाणां वैयाकरणानां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम् ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)-

1 व्याकरणशास्त्रस्य क्रमबद्धम् ऐतिह्यज्ञानं भविष्यति ।

2 पाणिनीय व्याकरणेन तथा च तस्य वैशिष्ट्येन सह परिचयसम्पादनम् ।

3 संस्कृतशास्त्रपरम्परायाः संरक्षणे व्याकरणस्य वैयाकरणानां वा योगदानं ज्ञास्यन्ति ।

4 विविधवैयाकरणानाम् अनुसारं संस्कृतव्याकरणप्रणाल्या अवगमनं भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् -1.व्याकरणशास्त्रस्योत्पत्तिः प्राचीनता च,पाणिनीय-अष्टाध्याय्यां स्मृताः दशवैयाकरणाः,महर्षिपाणिनिः शब्दानुशासनं च ।

घटकम् - 2. अष्टाध्याय्याः वार्तिककाराः, महाभाष्यकारः महर्षिः पतञ्जलिः, महाभाष्यस्य टीकाकाराः।

घटकम् –3. अष्टाध्याय्याः वृत्तिकाराः, काशिकावृत्तेः व्याख्याकाराः, पाणिनीय-व्याकरणस्य प्रक्रिया-ग्रन्थकाराः, पाणिनेः अर्वाचीन-वैयाकरणानां परिचयः ।

घटकम् - 4. धातुपाठ-गणपाठ-उणादिसूत्रपाठ-लिङ्गानुशासनस्य प्रवक्तारः व्याख्याकाराश्च, व्याकरणस्य दार्शनिक-ग्रन्थकाराः।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।** प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः**। 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास ,(भाग १-३) , युधिष्ठिरमीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट , रेवली सोनीपत ।
2. संस्कृतव्याकरणदर्शन, रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली ।
3. व्याकरणशास्त्रेतिहासः, वी॰ त्रिपाठी ।
4. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, रामशंकर भट्टाचार्य, इण्डोलोजिकल हाऊस, वाराणसी ।
5. संस्कृतव्याकरण का इतिहास - सत्यकाम वर्मा ।
6. संस्कृतव्याकरण का इतिहास - बलदेव उपाध्याय ।
7. पाणिनीकालीन भारतवर्ष, वासुदेवशरण अग्रवाल, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी

Semester-II

Discipline Elective Courses

भारतीयदर्शनस्येतिहासः Bharatiya-Darshanasya-Itihasah

Course Code: 26-SKT-205-DEC2 | Total Marks:100

Total Credits:04 | Internal Assessment:30

Time:3 Hrs | Theory: 70

Level 500-599

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः।
- सांख्य-योग-न्यायदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम्।
- भारतीयदर्शनानां क्रमबद्ध-ऐतिह्यज्ञानस्यावगमः।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिषु विषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

1 सांख्य-योगदर्शनयोः क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति।

2 न्याय-वैशेषिकदर्शनयोः क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति।

3 वेदान्त-मीमांसादर्शनयोः क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति।

4 जैन-बौद्ध-चार्वाकदर्शनानां क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम् - 1.

योग-सांख्यदर्शनम्- उद्भवः विकासः महत्वश्च, योग-सांख्यदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकारा णां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, सांख्यदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च

घटकम् - 2.

न्याय-वैशेषिकदर्शनम् – उद्भवः विकासः महत्वश्च, न्याय- वैशेषिकदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकारा णां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, न्यायदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च।

घटकम् - 3.

मीमांसा-वेदान्तदर्शनम् – उद्भवः विकासः महत्वश्च, मीमांसा-वेदान्तदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकारा णां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, वेदान्तदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च।

घटकम् - 4.

बौद्ध-जैन-चार्वाकदर्शनम् – उद्भवः विकासः महत्वश्च, बौद्ध-जैन-चार्वाकदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकारा णां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, जैनदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.**
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.**

3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः**। 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः–

1. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय।
2. दर्शनशास्त्रस्येतिहासः(संस्कृत), डॉ. शशिबाला गौड़, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
3. भारतीय दर्शन, डॉ. जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
4. भारतीय दर्शन का इतिहास, सुरेन्द्रनाथ दास गुप्ता, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर।
5. भारतीय दर्शन की रूपरेखा, एम. हिरियन्ना।
6. भारतीय दर्शन, डॉ. राधाकृष्णन्, राजपाल एण्ड सन्ज़, कश्मीरी गेट, दिल्ली
7. भारतीय दर्शन, उमेशमिश्रः।
8. बौद्धदर्शनमीमांसा, बलदेव उपाध्याय।
9. बौद्धदर्शन, राहुलसांकृत्यायन।
10. History of Indian Logic, सतीशचन्द्र आचार्य, कालिकता विश्वविद्यालय।

Semester-II

Practicum Course: (PC2)

संस्कृतभाषादक्षता-2

(Sanskrit Language Proficiency-2)

Course Code: 26-SKT-106-PC2 | Total Marks: 50

Total Credits: 02 | Internal Assessment:15

Level 500-599 | Practical : 35

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- सरल-मानक-संस्कृतभाषायां मनोभावानां सम्प्रेषणस्य योग्यतासम्पादनम् ।
- पदानाम् उच्चारणे शुद्धता सम्पादनम्, पठनकौशलस्य विकासश्च ।
- लेखनाभ्यासः लेखन-दोषाणां परिहारश्च ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

5. संस्कृतभाषां श्रवण-संस्कारस्य अभिवृद्धिः ।
6. सरल-मानक-संस्कृतभाषायां संभाषणयोग्यता भविष्यंति।
7. संस्कृतवाक्यानाम् गद्य-पद्यादीनां वा पठनसामर्थ्यं भविष्यति ।
8. संस्कृतभाषायां लेखनं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

Note : For end term examination, each candidate will be given 30 minutes for practical performance as per the following syllabus :

घटकम् -1. वाक्यविन्यासपरिचयः प्रत्ययानाम् (कृदन्त क्त-क्तवतु, क्त्वा/ल्यप्, तुमुन्, शतृ, शानच्, तव्य, अनीयर्, चित्, चन)

घटकम् -2 विशेष्यविशेषणम्,सख्या- विशेष्यविशेषणम्,सप्त ककाराः – किम्, कति, कदा, कुत्र, कथम्, किमर्थम्, कुतः

प्रायोगिकी परीक्षा-योजना –प्रायोगिकी परीक्षा संस्कृतमाध्यमेन भविष्यति। (35) पञ्चत्रिंशद् अङ्काः निर्धारिताः सन्ति। अस्य**मूल्यांकनं बाह्यः परीक्षकः** करिष्यति।

- छात्रः प्रदत्तविषयं स्वीकृत्य प्रायोजनाकार्यं निर्मीय तस्य प्रस्तुतिं च प्रदास्यति।

अंकविभाजनम् एवंविधमस्ति।

3 प्रायोजनाकार्यं प्रस्तुतीकरणम् च 20 अङ्काः

4 मौखिकी परीक्षा 15 अङ्काः

अनुशंसितग्रन्था

1. संस्कृतशिक्षण-सरणी , आचार्य राम शास्त्री , परिमल पब्लिकेशन , दिल्ली ।
2. प्रौढरचनानुवादकौमुदी ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
3. रचनानुवादकौमुदी, डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
4. प्रौढनिबन्धसौरभम् , पं. विश्वनाथ मिश्र , हंसा प्रकाशन ,जयपुर ।
5. संस्कृतनिबन्धशतकम्, डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
6. संस्कृतव्यवहार -वाक्यावलिः डा. अमिता आर्या ।
7. प्रथमा दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।
8. द्वितीया दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।
9. कौशलबोधिनी, डा॰ विश्वासः, संस्कृत भारती ।

Semester-II

भारतीय-ज्ञान-परम्परा

(Indian Knowledge System)

Code 25-SKT-207-IKS
Total Credits:02
Level 500-599

Total Marks:50
Internal Assessment: 15
Theory : 35

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- बुद्धिविकासः, विवेकशक्तेः वृद्धिः।
- संस्कृतकाव्य–शास्त्र–वेद–दर्शनादिषु अनुरागः।
- स्वसंस्कृतेः गौरवबोधः।
- चरित्रनिर्माणम् एवं मूल्याधारितजीवनवृत्तिः।
- वैज्ञानिकं चिन्तनम् तथा व्यवहारिकज्ञानम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

- वैदिक–उपनिषद्–दर्शनपरम्परायाः गहनज्ञानम्।
- योग–आयुर्वेद–गणित–वास्तु–नाट्यशास्त्रादीनां परिचयः।
- भारतीयसमाजस्य, संस्कृतेःजीवनदृष्टेः च स्पष्टं अवगमनम्।
- वैश्विकदृष्ट्या "वसुधैव कुटुम्बकम्" इति भावस्य आत्मसात्करणम्।
- स्वपरम्परायाः गौरवबोधः तथा सांस्कृतिकसमृद्धेः जागरणम्।

घटकम् 1. -: भारतीय-ज्ञानस्य स्रोतांसि स्वरूपं च

१. ज्ञान-मीमांसा:

- 'भारतीय-ज्ञान-परम्परा' इत्यस्य परिचयः महत्त्वं च।
- गुरुकुल-व्यवस्था तथा शिक्षण-विधयः (श्रवणम्, मननम्, निदिध्यासनम्)।

२. भारतीय-विज्ञान-परम्परा:

- गणितशास्त्रम्: वैदिक-गणितस्य परिचयः। आर्यभट्टः, वराहमिहिरः, भास्कराचार्यः एतेषाम् आचार्यां परिचयमात्रः।
- खगोलशास्त्रम्: काल-गणना (पंचांगपरिचयमात्रम्)

घटकम्2

आयुर्वेदः योगशास्त्रं च:

- 'स्वस्थवृत्तम्'- दिनचर्याअवधारणामात्रम्
- योग-दर्शनम्: अष्टाङ्ग-योगः (यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान, समाधि)।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **पंच (05)** प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते **घटकद्वय**गतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते एकः अङ्कः 0)1 (भविष्यति।

Note for the paper setter:-

- There will be **five (05)** questions in the question paper. The question paper shall be prepared **in the Sanskrit medium**.
- The questions of **Question numbers 2, 3, 4, and 5** (which are based on different units) may be answered in **any one medium** — Sanskrit / Hindi / English.

- Under the **first question**, based on the syllabus of two units, **seven short-answer questions** will be given. These seven questions must be answered **only in Sanskrit**. Each question will carry **one (01) mark**

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकद्वयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्सर्वे**सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः**

07x1=07

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः 1x14=14

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः–

1. भारतीय संस्कृति के मूल तत्त्व — राधाकृष्णन् (हिंदी अनुवाद)
2. भारतीय दर्शन — डॉ. एस. राधाकृष्णन् (हिंदी संस्करण उपलब्ध)
3. भारतीय संस्कृति और परम्परा — डॉ. रघुनाथ सिंह
4. भारतीय चिंतन: परम्परा और विकसन — डॉ. नंदकिशोर आचार्य
5. भारतीय संस्कृति का आधार — श्री अरविन्द
6. भारतीय-ज्ञान-परम्परा - डॉ. कपिल कपूर।
7. वैदिक-वाङ्मय का इतिहास - वाचस्पति गैरोला।
8. आयुर्वेद का परिचय – डॉ. एस.वी. गोविन्द
9. The Beautiful Tree - Dharampal.
10. Science and Technology in Ancient India - Vigyan Prasar.
11. Introduction to Indian Knowledge System - Mahadevan, B., Bhat, Vinayak Rajat, & Nagendra Pavana R.N. (PHI Learning).